

фесора П. П. Кононенка; Відповідальний редактор О. Б. Ярошинський. – К., 2003. – Т. I: Українознавство: теорія, методологія, практика. – С. 311–315.

4. Історія Русів / Укр. переклад І. Драча. – К., 1991. – 318 с.

5. Кононенко П. П. Національна ідея, нація, націоналізм / Петро Петрович Кононенко // Збірник наукових праць Науково-дослідного інституту українознавства / За загальною редакцією професора П. П. Кононенка; Відповідальний редактор О. Б. Ярошинський. – К., 2005. – Т. VII. – С. 7–12.

6. Кононенко П. П. Український етнос: генеза і перспективи. Історичний нарис / Петро Петрович Кононенко, Тарас Петрович Кононенко. – Обухів, 2003. – 519 с.

7. Кримський С. Б. Архетипи української культури / С. Б. Кримський // Феномен української культури: методологічні засади осмислення. – К., 1996. – С. 91–112.

8. Крисаченко В. С. Історія Криму від найдавніших часів до кінця XVIII ст.: Навчальний посібник / Крисаченко Валентин Семенович. – К., 2007. – 715 с.

9. Мішуков О. В. Політико-культурний контекст «Історії Русів» / Мішуков Олег Васильович // Мішуков О. В. Філологія. Історія. Культура. 36. наук. праць: У 2 т. / Мішуков Олег Васильович. – К., 2002. – Т. 1. – С. 49–83.

10. Меховський М. Трактат о двух Сарматиях / Текст, пер. и коммент. С. А. Аннинского / Меховский М. – М., Л., 1938. – 98 с.

11. Наливайко Д. Україна в рецепції західних гуманістів XV–XVI ст. / Наливайко Дмитро // Європейське відродження та українська література XIV–XVIII ст. / Відп. ред. О. Мишанич. – К., 1993. – С. 3–39.

12. Нічик В. М. Києво-Могилянська академія і німецька культура / Нічик Валерія Михайлівна. – К., 2001. – 204 с.

13. Путешествие Гильбера де-Ланнуа по Южной России в 1421 г. Ф. Брунна. – Одесса, 1858. – 33 с.

14. Пономарьов А. Етнічна самосвідомість і національна ідея / Анатолій Пономарьов // Українці. Історико-етнографічна монографія у двох книгах / За наук. ред. А. Пономарьова. – Олішне, 1999. – Кн. 1. – С. 79–86.

15. Токар Л. К. Досвід та уроки буття в самопізнанні й самотворенні українського народу / Токар Леонід Кирилович // Українознавство. – К., 2002. – № 3. – С. 56–63.

16. Шевчук В. Муза Роксоланська: Українська література XVI–XVIII століть: У 2 кн. Книга перша: Ренесанс. Ранне бароко / Валерій Шевчук. – К., 2004. – 400 с.

Михайло Довбищенко

Вплив релігійних рухів на розвиток національної свідомості православного та уніатського нобілітету Волині кінця XVI – першої половини XVII ст. (українознавчий аспект)

Стаття присвячена процесам національної самоідентифікації волинського нобілітету східного обряду в умовах релігійної боротьби кінця XVI – першої половини XVII ст. Висвітлено питання впливу процесів міжконфесійної протистояння на формування особливостей національної свідомості представників православної та уніатської еліти. Відзначено роль у цих процесах видатних мислителів цього часу – митрополита Йова Борецького та архієпископа Мелетія Смотрицького.

The article is devoted to the processes of national self-identification of Volyn's nobility of east ritual in the conditions of religious fight of end XVI – the first half of the XVII. The question of influence on processes of inter-confessional opposition on forming of features of national consciousness of orthodox and uniate elite is reflected. Noted role in these processes of prominent thinkers this time – metropolitan Yov Borecky and archbishop Meletiy Smotrytsky.

Проблеми розвитку національно-релігійної свідомості української шляхти Волині литовсько-польської доби лишаються на сьогодні майже недослідженими у вітчизняній історичній літературі. В переважній більшості випадків наукові праці українських вчених базуються на застарілих висновках та стереотипах, введених до наукового обігу ще в XIX ст. Пов'язано це було із заполітизованистю питання про роль і місце волинської шляхти у суспільно-політичному та релігійному житті Речі Посполитої кінця XVI – першої половини XVII ст. Історики Церкви православної традиції вважають, що національно свідомо українська (руська, російська) шляхта Волині – це шляхта православна, яка послідовно захищала свої національно-релігійні права від католицького та уніатського наступу. Відповідно, уніатська шляхта визнавалася маргінальним явищем, на яке навряд чи варто звертати увагу науковцям.

Втім, опрацювання нами більше 900 тестаментів дали наступний конфесійний розклад в середовищі тодішнього волинського панства: римо-католики – 49 %, православні – 24 %, вірні східного обряду – 20 %, уніати – 6 %, протестанти – 1 %. Звертаємо увагу, що 20 % авторів тестаментів визнали себе вірними східного обряду, але без зазначення конфесії. Отже, серед них напевно були як православні, так і уніати, але у невідомому співвідношенні. Отже, попри безперечну меншість уніатського сегменту в конфесійній палітрі регіону, уніатів навряд чи можна назвати маргінальною групою – на цей статус більше претендують протестанти. Саме тому, досліджуючи проблеми розвитку національної свідомості в українському суспільстві, ми в даному дослідженні враховуємо згадані процеси як в православному, так і в уніатському середовищі.

Передусім, слід зазначити, що в литовсько-польську добу поняття національної свідомості суттєво відрізнялося від сучасного розуміння цього терміна. Національна самоідентифікація була важливим, але далеко не єдиним компонентом самоусвідомлення особи того часу. Вона впливала

на свідомість в комплексній взаємодії з іншими поняттями, що складали ціннісні орієнтири людини литовсько-польської доби. В їх числі – станова належність, віровизнання, регіональне походження. Тому, в залежності від виховання, освіти чи просто ситуативних потреб, поведінка шляхтича могла бути продиктованою тими духовними орієнтирами, які в даній ситуації виглядали для нього пріоритетними.

Звертаємо також увагу, що подібна проблема є досить важкою для розв'язання внаслідок відсутності в сучасній історичній науці (як в Україні, так і за її межами) загально-визнаного методологічного підходу для дослідження проблем етнічної історії українського народу. Тому, прийнявши тезу про взаємопов'язаність православного віросповідання з національною свідомістю Русі у XVI ст., ми будемо зараховувати до числа українських ті шляхетські родини Волині, представники яких у цей історичний період належали до числа вірних Східної (Православної) Церкви. Нами запропоновано поділ шляхти на певні групи в межах двох християнських конфесій (православних та уніатів), які за даними заповітів та інших свідчень відзначалися деякими спільними рисами у світосприйнятті та ставленні до представників інших християнських спільнот.

1. *Православні.* На кінець XVI ст. православна шляхта Волинського воеводства, яка по праву вважається політичною та інтелектуальною елітою українського народу того часу, мала досить специфічну національну самосвідомість. Складалася вона з трьох різних, але тісно пов'язаних між собою компонентів. По-перше, шляхтич-українець відчував себе передусім людиною православного віросповідання, на противагу полякам-католикам. По-друге, він визнавав своє руське походження і визнавав себе русином. По-третє, шляхтич-русин православного віровизнання неодмінно підкреслював свій патріотизм щодо спільної з поляками та литовцями держави – Речі Посполитої. Саме поєднання цих компонентів в комплексі – релігійної ідентичності, національного походження та дер-

жавного патріотизму – складала своєрідну «руську тріаду», яка лежала в основі свідомості шляхтича-українця. Яскраво ця система цінностей знайшла своє відображення у вірші Дем'яна Наливайка «Лямент... над зешлым з того света ясно осецоным княжатем Александром Ко-нъстантиновичом княжатем Острозским...» [5, 12–18]. Згідно з нею, в основі національної свідомості волинської православної шляхти в кінці XVI – на початку XVII ст. лежав релігійний чинник та державний патріотизм громадянина Речі Посполитої, а етнічне походження грало в цій тріаді останню роль.

Втім, саме на цьому історичному рубежі сталася подія, яка зіграла роль прискорювача процесу подальшого розвитку національної свідомості православного шляхетства Русі, взагалі, та Волині, зокрема. 1596 року на соборі в Бресті була проголошена унія Київської митрополії з Римом. Православне шляхетство Волині в переважній своїй більшості виступило проти унії і під керівництвом князя Костянтина Острозького включилося в боротьбу проти уніатів. В ході цієї боротьби як уніати, так і православні шукали не тільки теологічні докази необхідності чи шкідливості унії, але також апелювали до старовини, доводячи, що саме їхню точку зору на статус Церкви поділяли предки. Це, в свою чергу, спонукало опонентів вивчати літописи, а також збирати пам'ятки старовини, які стосувалися історії Церкви на Русі. В такий спосіб відроджувався інтерес до історії власного народу і, як наслідок, ставилося питання про співвідношення релігійного і національного чинника у свідомості руського шляхтича та русина взагалі. Але тільки через чверть століття після початку релігійної полеміки в середовищі вищої православної ієрархії починає викристалізовуватися нове розуміння національності та співвідношення його зі становим статусом особи та її релігійним вибором.

1621 року митрополит Йов Борецький виступив з протестацією, маючи намір захистити дії патріарха Теофана, який їх висвятив, та запорозьких козаків, які гарантували йому захист. Щодо козаків, яких уніати вважали простаками та несвідомим зряддям православних в релігійній боротьбі, владики заявили, що вони є нащадками воїнів давньоруських князів Олега і Володимира, які не тільки свого часу відзначилися морськими походами, але також першими прийняли від Константинополя християнство. Саме цього (східного, нез'єданого з Римом) християнства і дотримуються нині козаки [1, 14–15]. Таким чином, у цій протестації ми можемо прослідкувати початки формування нової філософії історії в середовищі вищої православного духовенства того часу. Уявлення про тяглість поколінь руського народу, яке досі пов'язувалося, передусім, з належністю до православ'я та до вищих верств суспільства (шляхти), суттєво корегувалося: не менш важливим став зв'язок інших станів (в даному випадку – козацтва) з політичними та військовими традиціями Київської держави, та й про етнічну спорідненість поколінь йшлося тепер значно виразніше.

Ще далі у своїх висновках в цьому напрямі пішов православний архієпископ Полоцький Мелетій Смотрицький, якого уніати називали «першою зіркою схизматів». У своєму творі «Верифікація невинності» він відверто заперечив архаїчні уявлення сучасників, які продовжували ототожнювати належність до православ'я з національністю. З цього приводу він писав: «...не вироджується з своєї крові той, хто віру міняє. Хто з руського народу римську віру приймає, не стає одразу ж іспанцем чи італійцем, а залишається русином шляхетним по-старому. Не віра,

отже, русина русином, поляка поляком, литвина литвином робить, але уродження і кров руська, польська і литовська... О, пречесна кров руська, нехай тебе це заболить, нехай тебе це порушить!» [14, 72].

Прийшовши до подібного висновку, Мелетій Смотрицький усвідомив не тільки безперспективність, але і згубність подальшого релігійного протистояння між православними та уніатами. Водночас, подорож на Схід та глибше дослідження богослов'я привело його до думки про доцільність унії Православної Церкви з Римом. Подібна зміна світоглядних орієнтирів сприяла усвідомленню нових завдань, які постали перед православним суспільством. Мелетій Смотрицький виступив з ідеєю про замирення «Русі з Руссю» та намагався переконати шляхту (в тому числі волинську) у необхідності діалогу з уніатами. Проте, представники тогочасного вищого православного духовенства лишалися на старих антиунійних позиціях і не готові були сприймати нові ідеї, які пропонував Смотрицький. На церковному соборі в Києві 1628 р. погляди Мелетія Смотрицького були засуджені, а сам він невдовзі після цього відкрито оголосив про свій перехід в унію.

За таких обставин розвиток національної самосвідомості у православної шляхти Волині проходив під впливом киевохристиянської традиції та минулого Київської Русі. Про це, зокрема, свідчить відомий Загорівський збірник – рукопис кінця XVI – початку XVII ст., що зберігався в Загорівському монастирі на Волині. Серед віршів полемічного та богословського характеру зустрічаються також твори, що стосуються історії руського народу. Так, у вірші про хрещення Русі апостолом Андрієм Первозванним йдеться про Київ як богообране місто, звідки пішла проповідь християнства на руських землях. Про історичне значення хрещення Русі київським князем Володимиром йдеться у вірші «О крещении Русском», а про Київ, як про духовний центр руських земель, – у творі «О святых тілах печерских». Втім, у віршах Загорівського збірника все ж переважає полемічна та релігійна складова, роздуми про майбутнє руського народу не виходять за вузькі рамки строгих настанов уникати католицького впливу та збереження давнього благочестя [6, 477–502].

Динаміку розвитку національно-релігійної свідомості православної шляхти Волині кінця XVI – першої половини XVII ст. можна прослідкувати на прикладі тестаментів її представників. Їх аналіз свідчить, що в середовищі православного волинського нобілітету викристалізувалися три основні групи, кожна з яких відображала певну специфіку світоглядних орієнтирів.

1. Група «*києвохристиянської традиції*». До неї входили вірні, які усвідомлювали духовну єдність православно-го простору Русі в межах Корони Польської – території, яку ми нині розуміємо як Україну. Характерною особливістю їх національно-релігійної свідомості було також визнання міста Києва як центра духовності. Яскравими виразниками цієї групи на Волині були представники шляхетських родин Словицьких, Гойських та Киселів [2, арк. 163–165, 252–254 зв., 256–259; 3, арк. 502–508 зв.].

2. Найчисельнішу групу православного суспільства Волині склали шляхтичі, національно-релігійна поведінка яких може бути умовно визначена як «*регіональний православний патріотизм*». Для її представників характерним було шанування суто місцевих – волинських – святих, інколи – більш-менш активна підтримка місцевих братств, передусім, Луцького та значно рідше – Кременецького. Саме під таким кутом зору слід розуміти той факт, що навіть багаті та впливові представники право-

славного суспільства Волині (в тому числі князі Григорій Сангушко [9, арк. 297–301], Серафима Корецька [7, арк. 355–362], Юрій Пузина [8, арк. 542–544 зв.] та ін.) офірували кошти – і часом дуже великі – переважно на храми у власних маєтностях або на Луцьке братство.

3. В середовищі православного волинського шляхетства виділялася також так звана «*проунійна група*», представники якої в релігійному сенсі перебували на межі православ'я та східного католицизму – унії. Яскравим її представником був Адам Кисіль, який попри боротьбу з уніатами ставився до ідеї церковної єдності з Римом прихильно. Цю суперечність своєї свідомості він не зміг розв'язати до кінця життя [10, арк. 7зв. – 8].

Вищенаведений матеріал свідчить, що розвиток національно-релігійної свідомості православної шляхти Волині в умовах релігійної боротьби кінця XVI – першої половини XVII ст. розвивався надзвичайно повільно. Передові погляди Мелетія Смотрицького та його однодумців на перспективи національного та релігійного розвитку Русі не знайшли помітного відгуку в середовищі волинського православного панства. Етнорелігійні цінності «руської тріади» лишалися визначальними не тільки для пересічних шляхтичів, але і для лідерів волинського православного шляхетства. Водночас, серед волинського панства на середину XVII ст. починають формуватися групи з ознаками нового осмислення етнічних та релігійних перспектив руського народу. Поява групи «києвохристиянської традиції» свідчила, що на Волині розпочався процес формування етнорелігійних традицій, які об'єктивно вели народ до духовної (в перспективі – національної) консолідації навколо Києва.

2. *Уніати*. Проголошення унії в Бресті не передбачало змін національної ідентичності руського народу, з'єднаного з Костелом Римським. Її ідеологи – передусім Володимирський єпископ Іпатій Потій – у своїх творах підкреслювали релігійний характер унії, а національні моменти згадувалися побіжно – як важливі, але не першорядні. Така точка зору домінувала першу чверть століття після собору в Бресті і знайшла своє відображення у творі «*Sowita wipa*» (1622), в якому митрополит Йосиф Рутський дає стислу і лаконічну відповідь православним про мету і користь унії: «Питаєте: що за пожиток з тієї єдності? Відповідаємо: спасіння душі, яке без неї бути не може. Єдина віра, єдине хрещення, каже апостол. Далі – єдина Церква». Таким чином, до початку 20-х років уніати жили за національною формулою «руської тріади», характерної для православних, з різним розумінням суті її першої, релігійної складової.

Ситуація почала поступово змінюватися в середині 20-х років XVII ст., коли під впливом релігійної полеміки уніати (як і православні) почали апелювати до традиції старовини, шукаючи легітимність унії на прикладі історії руського народу. На Волині ці інтелектуальні пошуки активізувалися у другій половині 20-х років XVII ст., коли в унію таємно, а потім відкрито перейшов Дерманський архимандрит Мелетій Смотрицький.

Отже, як мислитель своєї епохи, він пов'язував майбутнє Русі з майбутнім руської шляхти як представника політичного народу Речі Посполитої. На його думку, важливою метою був порятунок від покатоличення тієї частини національної еліти, яка в кінці 20-х років XVII ст. ще дотримувалася східного обряду. А оскільки головною причиною переходу шляхти до латинського обряду, на думку Мелетія Смотрицького, був розбрат в середовищі духовенства, то саме зусилля по відновленню єдності Церкви він вважав першочерговим завданням задля порятунку руської еліти.

У своєму творі «*Paraenesis*» церковний діяч виклав бачення релігійного та політичного майбутнього Русі. Як переконаний католик, Мелетій Смотрицький вважав, що єдиний шлях до подолання церковного розколу лежить у прийнятті православними єдності з Римом. Як і раніше, він продовжував твердити, що церковна єдність, крім спасіння людських душ, дасть руському народу багато переваг у релігійному, духовному та суспільному житті держави. У своїх мріях Смотрицький бачив замирну Русь як у власному середовищі, так і з польським та литовським народами. Це, на його думку, дасть можливість зосередити сили суспільства на заснуванні семінарії, вихованні достойного духовенства, виправленні богослужбових книг, тощо. Що стосується світської еліти, то вона, на думку Мелетія, матиме значно більше можливостей для отримання відповідальних посад в державному апараті Речі Посполитої. Смотрицький не сумнівався в тому, що кінець-кінцем унія матиме повний успіх і тому радив православним поспішати, поки ще лишається руська шляхта, яка дотримується східного обряду, інакше унія буде досягнута занадто дорогою ціною [15, 54–55].

Втім, приєднання православних до унії не повинно було, на думку Смотрицького, привести до простого поглинання Уніатською Церквою Православної. Наслідком об'єднаного собору мало бути підвищення статусу Української Церкви. У зв'язку із цим Мелетій Смотрицький радить своїм співвітчизникам наслідувати приклад інших православних народів, які створили помісні Церкви, особливо акцентуючи увагу на досвіді Росії, де був заснований Московський патріархат [15, 30–31].

Таким чином, на кінець 20-х років XVII ст. провідний мислитель Уніатської Церкви на Волині Мелетій Смотрицький в загальних рисах окреслив національну ідеологію уніатської Русі. Згідно з нею, національна система «руської тріади» зазнала суттєвої корекції. Перша її складова – належність русина до православ'я – набувала нового значення. Тепер русином визнавалася особа східного обряду (православний чи уніат), а також католик-конвертит, принаймні у першому поколінні. На новому рівні усвідомлювалося політичне значення з'єднаності з Римом Руської Церкви та необхідність підняття її статусу до рівня патріархату. Значно більше уваги приділялося тепер не тільки духовним (належність до східного обряду), але також і кровним (етнічним) зв'язкам, які об'єднували Русь в одну національну спільність.

Важко сказати, наскільки висновки Смотрицького відображали тенденції розвитку національної свідомості в середовищі волинського нобілітету, що дотримувалися східного обряду – уніатів та православних. Натомість, виявлені нами документи дають можливість детальніше зрозуміти конфесійні уявлення уніатської шляхти, представники якої були сучасниками Мелетія. Згідно з опрацьованими тестаментом, ми можемо поділити представників з'єднаного нобілітету Волині на три світоглядні групи.

Першою із них була так звана «*консервативна*» група. Її представники хоч і не були ізольовані від впливів інших християнських конфесій (передусім римо-католицизму), однак у своїх релігійних практиках дотримувалися переважно уніатської традиції. Остання полягала у підкресленому шануванні марійного культу у визначних відпустових центрах Уніатської Церкви на Волині та сусідній Холмщині, а саме у Володимирі та Холмі, іноді у Жировицях на Білорусі. Подібною ревністю відзначилися на Волині передусім жінки, що представляли шляхетські родини західної Волині – Марина Ключковська [13, 1079–1082], Ма-

руша Линецька [4, 259–261], Анна Підгороденська [12, 646–649 зв.] та ін.

Другу групу можна назвати «*двообрядовою*». Типовим її представником був волинський магнат Данило Єло-Малинський. Він хоч і визнавав себе цілком виразно уніатом, але в духовному плані знаходився на порубіжжі східного та західного католицизму – фундував не тільки василіанський монастир у своєму родинному містечку Шумськ, але також францисканський костел, щедро обдаровуючи католицьке духовенство обох обрядів. При цьому, визнаючи себе уніатом, Єло-Малинський охоче відвідував також меси у костелі. Слід зазначити, що ця крихка гармонія двообрядової релігійності була характерна для вузького кола світських інтелектуалів тогочасного українського нобілітету.

Третю групу уніатських вірних складала представники шляхетства, яким були притаманні «*єкуменістичні*» погляди. Їх яскравим представником був Миколай Кисіль – рідний брат згаданого вище православного магната Адама Киселя. На відміну від Адама, Миколай Кисіль не брав активної участі в суспільно-релігійному житті і лише у тестаменті чітко виявив власні релігійні погляди. Він визнавав себе уніатом, але водночас підкреслював, що відмінності між Східною і Західною Церквою вважає несуттєвими. Насамкінець, тіло своє заповів поховати у родинній православній церкві в Нізкіничках [11, 734].

Таким чином, наведений матеріал засвідчує, що національно-релігійне життя уніатської шляхти Волині кінця XVI – першої половини XVII ст. було надзвичайно різноманітним та суперечливим. Тривалий час після проголошення унії основою самосвідомості уніатського шляхтича була «*руська триада*» і в цьому сенсі вона суттєво не відрізнялася від самосвідомості представників православного нобілітету. Втім, через чверть століття етнорелігійна свідомість уніатської шляхти почала зазнавати помітної еволюції. Передусім в середовищі духовної еліти сформувався ідея про необхідність створення помісної Руської Церкви, з'єднаної з Римом, яка б мала власного патріарха. Подібний крок мав не тільки сприяти піднесенню

релігійного авторитету Церкви східного обряду в Речі Посполитій, а й піднести політичний статус руського народу на один рівень із сусідніми православними народами, що мали власну державність. Характерно, що в цей же час уніатська еліта значно виразніше, ніж раніше, почала акцентувати увагу не тільки на релігійній, а й на етнічній ідентичності руського народу. Власне, у релігійному житті волинського панства, з'єднаного з Римом, також відзначалися суттєві зміни. Під впливом тісного релігійного контакту з римо-католиками в середовищі уніатської шляхти почала формуватися оригінальна етнорелігійна культура, для якої була характерна двообрядовість із домінантою руської етнічної та східної (релігійної) самосвідомості.

Таким чином, упродовж першої половини XVII ст. в середовищі українського панства – як православного, так і уніатського віросповідання – простежувалося два вектори розвитку національної та релігійної свідомості. Попри те, що обидва з них ґрунтувалися на східній християнській традиції, вони несли в собі передумови розвитку двох різних векторів етнічного та релігійного розвитку руського народу. Втім, процес цей проходив надзвичайно повільно, в результаті чого політична еліта Русі безнадійно відставала від вимог часу. В результаті, в середині XVII ст. внаслідок Визвольної війни під проводом гетьмана Богдана Хмельницького естафета в процесах державотворення та національної консолідації перейшла до рук козацтва.

1. Жукович. П. Протестация митрополита Іова Борейського. – СПб., 1909. 2. ІР НБУВ. – Ф. 231. – Оп. 1. – Спр. 38. 3. ІР НБУВ. – Ф. 231. – Оп. 1. – Спр. 87. 4. Пам'ятки. Архів Української Церкви. – Т. 3. – Вип. 1. / Упор. М. Довбищенко. – К., 2001. 5. Соболевский А. И. Две библиографические редкости. – Чтения в Историческом обществе Нестора-летописца. 1898, № 12. Отд. 2, прибавл. 6. Українська література XIV–XVI ст. – К., 1988. 7. ЦДІАК України. – Ф. 25. – Оп. 1. – Спр. 178. 8. ЦДІАК України. – Ф. 25. – Спр. 262. 9. ЦДІАК України. – Ф. 27. – Оп. 1. – Спр. 14. 10. ЦДІАК України. – Ф. 27. – Оп. 1. – Спр. 33. 11. ЦДІАК України. – Ф. 28. – Оп. 1. – Спр. 87. 12. ЦДІАК України. – Ф. 28. – Оп. 1. – Спр. 90. 13. ЦДІАК України. – Ф. 28. – Оп. 1. – Спр. 95. 14. Яременко П. К. Мелетій Смотрицький. Життя і творчість. – К., 1986. 15. Smotrzycki Meletiusz. Paraenesis albo napomnienie. – Kraków, 1628.

Тетяна Ємець

Вплив української ідентичності Володимира Антоновича на його життєвий шлях

Українська ідентичність В. Антоновича стала визначальним чинником його життєвого шляху. Він реалізувався в суспільстві та в науці саме як Українець.

Ukrainian identity of V. Antonovych became the deciding factor of his life and activity. He realized himself in science and in society in the whole exactly as the Ukrainian.

У сучасному українському суспільному житті, попри друге десятиліття незалежного існування держави Україна, гостро актуальними залишаються проблеми національної самоідентифікації. У другій половині XIX ст. ця проблематика також активно розроблялась в колах молоді української інтелігенції, одним із яскравих представників якої був Володимир Антонович, не лише видатний український історик, але водночас і творець української історичної науки. Вагомим був вплив В. Антоновича і на суспільне, політичне життя тогочасної України. Як писав відомий український історик та політичний діяч Дмитро Дорошенко, В. Антонович «керував фактично цілим українським рухом протягом останніх десятиліть XIX віку, і його впливи сягали далеко поза межі України наддніпрянської, аж до Львова і Чернівців» [3, 280]. Інший український істо-

рик і політичний діяч В'ячеслав (Вацлав) Липинський, поляк, який, перейшовши у православ'я, свідомо ставши українським патріотом, повторив долю В. Антоновича, у 1912 р. називав В. Антоновича «духовним батьком українського національного відродження сучасного покоління спольщеної української інтелігенції» [6, 18].

Переважаюча більшість сучасних дослідників українського націєтворення в XIX–XX ст. зупиняються на аналізі наукового спадку В. Антоновича та його суспільно-політичної діяльності. Досліджується його внесок у історію, археологію, нумізматику, археографію. Він був одним із очільників громадського руху в Києві, головою Київської Старої Громади, засновником журналу «Киевская старина» та Історичного товариства Нестора Літописця. В. Антонович виховав «Київську школу істориків», найвідомі-